

Slušný násilník vyprovokovaný slušnou ženou

PhDr. Tereza Soukupová

Psychiatrická léčebna Bohnice, Praha

Domácí násilí bývá převážně chápáno jako vztah pachatele-muže a oběti-ženy, tedy jako mezilidská interakce s jednoznačně rozdělenými rolemi. V praxi se však setkáváme s případy, které se tomuto běžnému očekávání vymykají a které nás nutí přehodnotit takovýto jednoduchý model domácího násilí. Předkládaná kazuistika ilustruje komplexnost vzniku a vývoje domácího násilí a přináší širší pohled na kontext, ve kterém se domácí násilí odehrává.

Úvod

Domácí násilí je závažným jevem, kterým se zabývají odborníci různých oborů. Zpočátku vyznívaly poznatky výzkumníků poměrně jednostranně; za pachatele domácího násilí byl označován vždy muž a za oběť jeho partnerka. Tyto závěry byly potvrzovány i zkušenostmi z praxe psychiatrů, psychologů a sociologů.

Od konce devadesátých let minulého století přibývá výzkumů, které tento pohled na domácí násilí mění. Zpochybňována je původně předpokládaná a téměř bezvýhradná jednosměrnost domácího násilí (1). V posledních letech se ve výzkumných studiích ukazuje, že nezanedbatelné procento žen, alespoň v určité fázi partnerského soužití, své partnery týrá. Formy týrání jsou totožné, s jakými se setkáváme u týrajících mužů: jedná se o násilí psychické, fyzické i sexuální.

Pokud se budeme na domácí násilí dívat skrze jeho intenzitu měřenou závažností újmy, kterou pachatel způsobí oběti, tak zjistíme, že u násilí nízké intenzity převažují oběti mužského pohlaví, zatímco u násilí velmi závažné intenzity převažují oběti ženského pohlaví. Odborníci se shodují na tom, že bez ohledu na pohlaví oběti je zkušenost domácího násilí pro oběť silně traumatizující (1).

Kazuistika

Manželé středního věku se dvěma dětmi, oba vysokoškolsky vzdělaní, s dobrým sociálním zázemím. Mají poměrně široké kulturní zájmy, rekreačně sportují, výchova dětí je jejich společná priorita. U žádného z nich se neobjevila problematika závislosti, psychiatrická rodinná anamnéza je negativní. V současné době jsou oba zaměstnaní, na pracovišti jsou oblíbení, pracují v oborech, které vystudovali. Manželství bylo uzavřeno po studentské známosti, děti se narodily plánované a chtěné.

Krátce před svatbou zaregistrovala žena u muže agresivní výbuchy, ale jeho chování omlouvala. Asi po půl roce od uzavření sňatku

začal být manžel kritický ke svému okolí a začal být vztahovačný. Manželka jeho chování opět omlouvala. Po několika letech manželství se však manželova tendence ke kritice okolí začala zvyšovat. Kritizoval jak manželku a děti, tak blízké i zcela vzdálené lidi ve svém okruhu. Kritizování se projevovalo cyklicky, periodu několika měsíců klidu následovalo několik roků zvýšené kritičnosti. V tomto období se objevily první manželské hádky, kterých postupem let přibývalo, a jejich intenzita narůstala. Manželka zprvu reagovala snahou situaci zklidňovat, protože doufala, že tak pomůže manželovi získat znovu psychickou vyrovnanost. Rovněž jejich společná orientace na vytvoření kvalitní rodiny a na výchovu dětí byla zpočátku prostorem, kde manželé nalézali společnou řeč. Když muž ženu poprvé fyzicky napadl, cítila se být sama vinná a měla pocit, že i přesto ji má manžel moc rád. Postupem let však ztrácela naději, že klidné vystupování je tou vhodnou strategií k řešení problémů, neboť manželova kritičnost a nalézání nepřátel v blízkém i širokém okolí pozvolna narůstalo. Došla k přesvědčení, že manželovu občasnou brachiální agresi je třeba zastavit rázněji. Při manželských hádkách tak docházelo stále více k tomu, že oba manželé svého partnera udeřili, aniž by bylo možné říci, že by jeden z nich výrazně častěji brachiální násilí začal. Oba dva tento stav později označovali jako „italské manželství“. Po určitou dobu bylo možno tento způsob reagování na vznikající verbální konflikt považovat za rovnovážný – oba manželé v hádce druhého partnera udeřili rukou, ale samotný konflikt se odehrával převážně na verbální rovině. Ponižovali jeden druhého např. poukazováním na neschopnost starat se o domácnost, na pracovní neúspěšnost nebo na „nedostačující“ rodinný původ. Po několika letech však začala manželova brachiální agresivita vzrůstat a manželka pochopila, že nejen že nedosáhla původně zamýšleného zastavení prohlubujícího se konfliktu, ale nedosáhla ani vyváženého stavu konfliktní komunikace.

Fyzicky silnější manžel získával zřetelnou převahu svojí stupňující se brachiální agresi. V této fázi vyhledala žena pomoc policie a soudu.

Manžel byl překvapen a rozhořčen nařčením z páchání domácího násilí. Připouštěl, že ženu bil, ale zdůrazňoval, že to dělala několik let i ona jemu, aniž by to on považoval za důvod k vyhledání pomoci policie. Připouštěl rovněž, že doma ničil zařízení bytu – odmítal však rozbíjení nádobí a demolování nábytku vnímat jako domácí násilí, protože škodu vždy napravil, resp. nábytek nahradil kvalitnějším. Zdůrazňoval, že rozbíjení předmětů před zraky rodiny nemůže být kvalifikováno jako domácí násilí, jelikož mu bylo doporučeno manželským poradcem jako legitimní způsob odreagování zlobných emocí, které v něm manželka svým chováním vybudovala.

Závěr

V pohledu na domácí násilí přetrvávají předsudky, které značně zkreslují obraz této složité problematiky (tabulka 1). Uvedená kazuistika dokládá, že v některých případech je obtížné nalézt jednoznačného a jediného původce domácího násilí. Domácí násilí se častěji odehrává v uzavřeném a dynamickém systému vztahů a vzájemných interakcí.

Někdy se setkáváme s tím, že oběť líčí svoji roli jednostranně ve snaze, aby jí bylo uvěřeno, a nepřipouští, respektive si neuvědomuje, že sama mohla ke vzniku násilí přispět. Podobně pachatel může být zaskočen tím, že chování, které bylo po určitou dobu druhou stranou přijímáno, je náhle prohlášeno za nelegitimní.

Kazuistika ukazuje manželský konflikt dvou vysokoškolsky vzdělaných lidí, který vedl ke vzniku domácího násilí. V jeho úvodní fázi byli oba manželé stejně aktivní, ale postupem doby začal muž získávat svojí přirozenou fyzickou silou převahu nad ženou. Teprve určitá intenzita násilí, kterou vůči ženě projevoval, ji přiměla k tomu, aby vyhledala pomoc. To, že se sama dopouštěla násilí na manželovi, žena vůbec nepřipouštěla.

Tabulka 1. Některé mýty o domácím násilí

• Mýtus – Domácí násilí je zveličený problém, protože určitá forma nátlaku či manipulace je v naší komunikaci nejen běžná, ale i nezbytná	Domácí násilí je problém starý jako lidstvo samo. Vyskytuje se ve všech kulturách a je popisováno i v dávných společenských systémech. Některé společnosti více tolerují násilí jako argumentační prostředek a z minulosti víme, že násilí bylo mnohdy přijímáno jako zdroj zábavy a humoru. Domácí násilí je však samostatný fenomén. Odehrává se v soukromí a v rámci těsného vztahu mezi mužem a ženou. Mimořádnost domácího násilí spočívá v tom, vůči komu a za jakých psychologických podmínek se násilí odehrává. České statistické údaje uvádějí počet obětí domácího násilí mezi 14 a 38 %.
• Mýtus – Domácí násilí se týká nižších sociálních vrstev, je důsledkem nízkého vzdělání a nízké sociokulturní úrovně	Statistické rozložení obětí a pachatelů domácího násilí podle vzdělání zhruba odpovídá rozložení vzdělání v populaci. Nejvíce obětí i pachatelů má středoškolské vzdělání. Počet mužů s vysokoškolským vzděláním se mezi pachateli domácího násilí uvádí kolem 28 %.
• Mýtus – Kdyby šlo skutečně o násilí, žena by s mužem nezůstávala	Ženy často setrvávají ve vztahu i přesto, že v něm zažívají z partnerovy strany násilí; důvodem k tomu je např.: vztah k partnerovi, strach z pomsty, obava ze samostatného života, ekonomická závislost, pocity viny, obava o partnerovo zdraví, potřeba pečovat, snaha zachránit, obava z rozpadu rodiny, obava z kritiky okolí, obava z porušení náboženské normy.
• Mýtus – Domácí násilí je obětí ve skutečnosti přijímáno a ve svém důsledku slouží jako pozitivní komunikační prostředek	Domácí násilí není pouze vystupňovaná hádka; jedná se o samostatný fenomén se specifickými znaky a dynamikou, který má závažné následky na psychiku obětí.
• Mýtus – Oběť domácího násilí více či méně sama provokuje	Typické pro domácí násilí je, že oběť se chová submisivně a smířlivě, aby nezavdala příčinu ke vzniku násilí.
• Mýtus – Domácí násilí je většinou spušteno alkoholem	Statistiky dokazují, že pachatelé domácího násilí nejsou při útoku významně častěji pod vlivem alkoholu.
• Mýtus – Pachatel domácího násilí je bezcitný člověk	Pachatelem může být citlivý muž, který je však schopen vcítit se pouze do sebe; jeho romantické chování slouží k manipulaci obětí.
• Mýtus – Pachatel domácího násilí je vždy muž	Statistiky západoevropských států zaznamenaly v posledních 15 letech významný nárůst pachatelů domácího násilí.
• Mýtus – Dobré manželky a hezké ženy se nestávají obětí domácího násilí	Obětí domácího násilí se může stát žena bez ohledu na své fyzické charakteristiky a bez ohledu na to, jak se stará o domácnost; nejčastější obětí domácího násilí se stává žena mezi 40 a 50 lety a žena mladší 34 let.
• Mýtus – Násilí je projevem lásky	V projevech lásky se mohou uplatňovat agresivně zabarvené prvky; musí však být plně akceptovatelné pro obě strany.
• Mýtus – Domácí násilí je vnitřní záležitostí rodiny	Domácí násilí nepoškozují jen přímou oběť, ale zasahuje závažným způsobem do rodinného i širšího sociálního systému; tolerance násilí vede k jeho legalizaci a přijetí jako normy chování.
• Mýtus – Zkušený odborník bezpečně rozpozná týranou ženu	Neexistují specifické psychologické znaky, podle kterých by bylo možno bezpečně rozpoznat oběť domácího násilí; pro validní posouzení je třeba poznat nejen osobnostní vlastnosti oběti, ale i dynamiku systému, ve kterém oběť žije.
• Mýtus – Muž se stal násilníkem, protože byl v dětství sám obětí týrání	Osobní zkušenost svědka nebo oběti násilí v dětství nevede nutně a bezpodmínečně k opakování násilného chování v dospělosti.
• Mýtus – V případě domácího násilí je vždy možné jednoznačně rozlišit roli viníka a oběti	Vztah oběti a viníka je uzavřený dynamický systém; přinejmenším alespoň v jeho počátku nalézáme chování, které svědčí o tom, že oběť svojí pasivitou nevědomky umožnila spustit bludný kruh domácího násilí

Také její tolerance vůči prvním náznakům brachiální agrese manžela, její podobné reagování na jeho agresi a nakonec i omlouvání manželova chování sehrálo v rozvoji domácího násilí důležitou roli.

Literatura

1. Čírtková L. Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o. 2004, 432 s.

Převzato z *Psychiat. pro Praxi* 2009; 10(1): 39–40.

PhDr. Tereza Soukupová
Psychiatrická léčebna Bohnice
Ústavní 91, 181 02 Praha 8
terezasoukupova@plbohnice.cz